

บทที่ 1

ความหมาย และขอบข่ายของการอุดมศึกษา

ในปัจจุบันเรื่องการศึกษาเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจจากบุคคลในวงการต่าง ๆ เป็นอันมาก เพราะถือว่าการศึกษานี้เป็นกิจการทางสังคมที่เกี่ยวพันกับพัฒนาการด้านต่าง ๆ ทั้งในส่วนบุคคลและสังคมโดยส่วนรวม ในประเทศไทยระดับการศึกษาที่ได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษและมีความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ เกิดขึ้นในขณะนี้ได้แก่ระดับอุดมศึกษา โครงสร้างของระบบการศึกษามักจะใช้วิธีที่เรียกว่าซอยเป็นแท่งแบ่งเป็นท่อน หรือที่เรียกกันในภาษาการศึกษาว่าจัดเป็นสาย และแบ่งเป็นระดับ เช่น สายอาชีวศึกษา สามัญศึกษา และระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เป็นต้น โดยทั่วไปถือว่าอุดมศึกษาเป็นการศึกษาระดับที่สาม (Tertiary Education)¹ คือ เป็นระดับที่จัดหลังจากมัธยมศึกษา (Postsecondary Education)² โดยปกติมักจะใช้จำนวนปีบอก ปริมาณการศึกษาของแต่ละระดับ เช่น ของประเทศไทย จัดประถมศึกษาเป็น 7 ปี มัธยมศึกษา 5 ปี รวมเป็น 12 ปี ถ้าถือตามเกณฑ์นี้ อุดมศึกษาก็คือการศึกษาที่เริ่มตั้งแต่ประมาณปีที่ 13 เป็นต้นไป

ขอบข่ายของการอุดมศึกษานั้นอาจจะแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับด้วยกันคือ **ระดับแรก** เป็นระดับที่ต่ำกว่าปริญญาตรี ได้แก่ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และอนุปริญญา ซึ่งใช้เวลาศึกษาประมาณ 2-3 ปี หลังจากมัธยมศึกษา **ระดับที่สอง** คือระดับปริญญาตรี ซึ่งใช้เวลาศึกษาประมาณ 4-5 ปี หลังจากมัธยมศึกษา โดยปกติหลักสูตรปริญญาตรีส่วนมากจะใช้เวลาศึกษาประมาณ 4 ปี แต่ก็มีบางสาขาที่จัดหลักสูตร 5 ปี เช่น สถาปัตยกรรมศาสตร์ เป็นต้น **ระดับที่สาม** คือระดับที่สูงกว่าปริญญาตรีซึ่งเรียกว่าระดับบัณฑิตศึกษา รับผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรี หรือเทียบเท่าเข้าศึกษา ในระดับบัณฑิตศึกษานั้นโดยปกติจะเป็นการศึกษาที่นำไปสู่ปริญญามหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต แต่ในบาง

¹ คำ Tertiary Education ซึ่งหมายถึงอุดมศึกษา ใช้กันมากในยุโรป โดยเฉพาะประเทศอังกฤษและประเทศที่จัดการศึกษาตามระบบอังกฤษ

² คำ Postsecondary Education ซึ่งหมายถึงอุดมศึกษา ขณะนี้ใช้กันแพร่หลายในสหรัฐอเมริกา โดยใช้แทน Higher Education [หลักการอุดมศึกษา-1]

ระบบก็อาจจะมึระดับการศึกษาในขอบข่ายของบัณฑิตศึกษาเพิ่มเติมขึ้น เช่น อย่างในประเทศไทยมีระดับประกาศนียบัตรชั้นสูงซึ่งเป็นหลักสูตรประมาณ 1 ปี หลังจากจบปริญญาตรีแล้ว หรือในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ก็มีหลักสูตรในบางสาขาซึ่งเป็นหลักสูตรอยู่ระหว่างปริญญาโทและปริญญาเอก สำหรับจำนวนปีโดยประมาณสำหรับการศึกษาคตามหลักสูตร ในขอบข่ายของบัณฑิตศึกษานั้น ในประเทศไทยประกาศนียบัตรชั้นสูงใช้เวลาศึกษาประมาณ 1 ปี หลังจากจบปริญญาตรี ปริญญาโทประมาณ 2 ปี หลังจากจบปริญญาตรี และปริญญาเอกใช้เวลาประมาณ 4-5 ปี หลังจากจบปริญญาตรี

ถ้าหากจะนับตามระดับ ประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตรที่ได้รับก็อาจจะแบ่งออกได้เป็น 5 ระดับ คือ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงหรืออนุปริญญา ปริญญาบัณฑิต ประกาศนียบัตรชั้นสูง ปริญญามหาบัณฑิต และปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต ใน 5 ระดับ เรียงตามลำดับตั้งแต่ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงหรืออนุปริญญา เป็นระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาบัณฑิตคือระดับปริญญาตรี ส่วนประกาศนียบัตรชั้นสูง ปริญญามหาบัณฑิต และปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตนั้น เป็นส่วนของการศึกษาที่เรียกว่าระดับบัณฑิตศึกษา

ถ้าหากจะพิจารณาตามประเภทของสถาบันอุดมศึกษา โดยอาศัยประเภทของสถาบันที่มีอยู่ในประเทศไทย ก็อาจจะจำแนกตามฐานะของสถาบันได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มมหาวิทยาลัย ซึ่งมีอยู่ 13 แห่ง ใช้ชื่อว่ามหาวิทยาลัยบ้าง สถาบันบ้าง ที่ใช้ชื่อว่ามหาวิทยาลัยมีอยู่ 10 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ส่วนที่ใช้ชื่อว่าสถาบันซึ่งมีฐานะเทียบเท่ามหาวิทยาลัยได้แก่ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า และที่ตั้งขึ้นใหม่ล่าสุดจากการยกฐานะวิทยาลัยเกษตรกรรมเชียงใหม่ที่แม่โจ้ ก็คือ สถาบันเทคโนโลยีการเกษตร

กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มวิทยาลัย มี 92 แห่งด้วยกัน 82 แห่งเป็นวิทยาลัยของรัฐ 10 แห่งเป็นวิทยาลัยของเอกชน กลุ่มวิทยาลัยของรัฐนั้นประกอบด้วยวิทยาลัยครูซึ่งมีอยู่ 36 แห่งวิทยาลัยเทคนิค 21 แห่ง วิทยาลัยเกษตรกรรม 10 แห่ง วิทยาลัยพลศึกษา 4 แห่ง วิทยาลัยพยาบาล 10 แห่ง วิทยาลัยนาฏศิลป์ 1 แห่งและวิทยาลัยเอกชน 10 แห่ง กระจายอยู่ในจังหวัดภาคต่าง ๆ และ ส่วนกลาง

กลุ่มที่สาม คือ **กลุ่มโรงเรียนนายร้อย นายเรือ ของทหารและตำรวจ และ วิทยาลัยสงฆ์** ในกลุ่มนี้เป็นสถาบันที่โดยระดับการศึกษาแล้วจัดได้ว่าเป็นระดับอุดมศึกษา แต่เนื่องจากจัดการศึกษาเป็นการเฉพาะกิจ จัดขึ้นเฉพาะกลุ่มโดยที่สนองความต้องการของหน่วยงานที่สถาบันนั้น ๆ สังกัดอยู่จึงมีลักษณะเป็นสถาบันอุดมศึกษา ที่ให้การศึกษาพิเศษที่อาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นสถาบันการศึกษานอกระบบ วิทยาลัยสงฆ์ซึ่งมีอยู่ 2 แห่ง ก็มีลักษณะเทียบเคียงได้กับกลุ่มที่ 3 เช่นเดียวกัน เพราะเป็นสถาบันที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะกิจและให้การศึกษาเฉพาะกลุ่ม เพื่อประโยชน์ของกิจการศาสนาโดยตรง

เมื่อนำเอาสถาบันอุดมศึกษากลุ่มต่าง ๆ เท่าที่มีอยู่ประมาณ 111 แห่ง มาพิจารณาว่าอยู่ในสังกัดหน่วยงานใดบ้าง ก็จะได้เห็นได้ชัดเจนว่าสังกัดอยู่ในหน่วยงานระดับชาติระดับกระทรวงหรือทบวง 5 กระทรวงด้วยกัน คือ ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐซึ่งมีสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดอยู่ 23 แห่ง ได้แก่กลุ่มที่หนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มมหาวิทยาลัยหรือเทียบเท่าและวิทยาลัยเอกชน กระทรวงศึกษาธิการซึ่งควบคุมดูแลสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มที่สองเป็นส่วนใหญ่ คือกลุ่มวิทยาลัย เช่น วิทยาลัยครู วิทยาลัยเทคนิควิทยาลัยเกษตรกรรม วิทยาลัยพลศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลป์ เป็นต้น กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีสถาบันอุดมศึกษาประเภทวิทยาลัย คือ วิทยาลัยพยาบาล อยู่ในสังกัดประมาณ 10 แห่ง นอกจากนี้ก็มีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีโรงเรียนนายร้อยตำรวจ และกระทรวงกลาโหม ซึ่งมีโรงเรียนนายเรือและโรงเรียนนายเรือ เป็นต้น ถ้าหากจะวิเคราะห์สถาบันอุดมศึกษาในแง่ที่ว่าสถาบันใดบ้างเป็นสถาบันประสาทปริญญา ก็จะได้เห็นว่าในจำนวนประมาณ 111 แห่งนั้น จัดเป็นสถาบันประสาทปริญญาประมาณ 45 แห่งด้วยกัน ได้แก่กลุ่มมหาวิทยาลัยทั้งหมดซึ่งมีอยู่ 13 สถาบัน กลุ่มวิทยาลัยครู ซึ่งในปัจจุบันเปิดสอนบางสาขาในระดับปริญญาตรีอีก 17 แห่ง นอกจากนั้นก็ยังมีวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา ซึ่งสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ผ่านกฎหมายจัดตั้งสถาบันนั้นซึ่งจะเป็นสถาบันประสาทปริญญาอีกแห่งหนึ่งในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนั้นก็ยังมีวิทยาลัยเอกชน ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่ 10 แห่ง และถ้านับโรงเรียนของทหารตำรวจด้วยอีก 4 แห่ง ก็จะมีสถาบันประสาทปริญญา รวมอยู่ด้วยกัน 45 แห่ง³

³ จำนวนสถาบันอุดมศึกษาประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ถือตามสถิติที่สำรวจเพียงครั้งปี พ.ศ. 2517

ในการจัดการอุดมศึกษาของประเทศไทยนั้น มีระบบการจัดที่มีลักษณะเฉพาะของเราอยู่ซึ่งถ้าดูตามแนวเทียบกับประเทศอื่น ๆ ก็จะได้เห็นได้ชัดเจนว่าประเทศไทยจัดการอุดมศึกษาโดยถือเป็นการศึกษาระดับที่สาม โดยอาศัยพื้นฐานการศึกษาที่มาก่อนจะถึงระดับอุดมศึกษาโดยจำนวนปีประมาณ 12 ปี การที่เรียกว่าการอุดมศึกษาเป็นการศึกษาระดับที่สาม ก็เพื่อที่จะให้เทียบเคียงกันได้กับระบบการศึกษาในประเทศที่เรามีความสัมพันธ์ด้วย เช่นบางประเทศในเอเชีย จัดการศึกษาระดับที่หนึ่งกับที่สองรวมกันประมาณ 10 ปี เช่น ประเทศฟิลิปปินส์ เป็นต้น แล้วหลังจากนั้นก็ถึงชั้นอุดมศึกษา ถ้าถือมาตรฐานปริญญาตรีใช้เวลาอีกประมาณ 4 ปี แต่ในประเทศตะวันตกบางประเทศอาจจัดการศึกษาระดับที่ก่อนที่จะมาถึงอุดมศึกษาในระดับที่หนึ่งและที่สองรวมกันประมาณ 14 ปี ถ้าถือมาตรฐานระดับปริญญาตรีเป็นเกณฑ์เปรียบเทียบก็อาจจะใช้เวลาประมาณ 3 ปี เช่น อย่างในประเทศอังกฤษ ซึ่งถ้านับจำนวนปีโดยประมาณของผู้ที่ได้รับการศึกษาก่อนจะถึงระดับปริญญาตรี ต้องใช้เวลาประมาณ 14 ปี ในกรณีเช่นนี้การอุดมศึกษาถ้าถือว่าเป็นการศึกษาระดับที่สามโดยแนวเทียบเคียงก็มักจะนับจำนวนปีที่เมื่อรวมกันแล้วมาถึงจุดที่ได้ปริญญาตรีไม่สู้จะแตกต่างกันนัก ไม่ว่าจะป็นการศึกษาในระบบของประเทศใด การที่ได้มีการตีราคาคุณวุฒิสำหรับปริญญาที่จบจากประเทศต่าง ๆ ที่ประเทศไทยรับรองมาตรฐานของปริญญา นั้น ข้อแตกต่างที่อาจจะเกิดขึ้นจากการตีราคาส่วนหนึ่งก็มาจากการที่ระบบการศึกษาของแต่ละประเทศที่คนไทยไปจบมานั้น อาจจะมีลักษณะหลักสูตรที่แตกต่างกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจำนวนปีที่ศึกษาโดยนับระดับที่หนึ่ง ที่สอง และระดับที่สาม รวมกัน อีกประเด็นหนึ่งซึ่งเป็นข้อที่น่านำมาพิจารณาเปรียบเทียบ ก็คือ การจัดประเภทของสถาบันอย่างที่ได้กล่าวไว้แล้วเมื่อตอนต้นว่า ในประเทศไทยเราจัดประเภทของสถาบันอุดมศึกษาโดยถ้าจะแบ่งเป็นกลุ่ม ก็มีกลุ่มที่มีฐานะเป็นมหาวิทยาลัยกับกลุ่มที่เป็นวิทยาลัย ในขั้นต้นความแตกต่างในการกำหนดฐานะว่าสถานศึกษาใดเป็นมหาวิทยาลัย สถานศึกษาใดเป็นวิทยาลัยนั้น เกือบจะบอกได้ชัดเจน กล่าวคือ ถ้าหากว่าเป็นสถาบันระดับมหาวิทยาลัยก็คือสถาบันประสาทปริญญา และถ้าเป็นสถาบันระดับวิทยาลัยคือสถาบันอุดมศึกษาที่ไม่ประสาทปริญญา จะจัดการสอนในระดับประกาศนียบัตรชั้นสูงหรืออนุปริญญา แต่ก็มีวิทยาลัยบางแห่งที่ประสาทปริญญาตั้งแต่แรกเช่น วิทยาลัยวิชาการศึกษา ในสมัยที่ก่อนจะยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ แต่ก็ยังเป็นวิทยาลัยที่จัดการศึกษาเฉพาะทาง เพราะฉะนั้นการที่ประเทศไทยนำเอาคำมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย

มาใช้นั้น ในระยะต้นก็ดูออกจะใช้อย่างที่มีความหมาย ไปเกี่ยวพันกับว่ามีฐานะเป็นสถาบัน
 ประสาทปริญญาหรือไม่ประสาทปริญญา แต่มาในระยะปัจจุบันการแยกเช่นนั้นจะไม่ชัดเจน
 เพราะเหตุว่าในระดับวิทยาลัยเองก็ได้มีการพิจารณาที่จะให้วิทยาลัยที่จัดการศึกษาเฉพาะทาง
 เช่น วิทยาลัยครู เป็นต้น ได้ขยายการศึกษาในบางสาขาทางด้านการฝึกหัดครูในระดับ
 ปริญญาตรี

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระบบอุดมศึกษามีอีกแนวหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวที่คณะกรรมการ
 การวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาได้เสนอแนะไว้ คือ เสนอให้จัดอุดมศึกษาเป็นสอง
 ระดับ โดยจัดสถาบันอุดมศึกษาเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกเป็นระดับมหาวิทยาลัย
 และประเภทที่สองเป็นระดับวิทยาลัยชุมชน โดยได้เสนอแนะให้มีการรวมวิทยาลัยที่ตั้ง
 อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ รวมกันเข้าเป็นระบบวิทยาลัยชุมชนโดยถือภาคพัฒนาเป็นหลัก หมาย
 ความว่า วิทยาลัยครู วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยเกษตรกรรม วิทยาลัยพลศึกษา วิทยาลัย
 พยาบาล ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ น่าจะมีการรวมกันและจัดเป็นระบบวิทยาลัยชุมชน
 โดยถือว่าเป็นวิทยาลัยชุมชนประจำภาค เช่น วิทยาลัยชุมชนภาคเหนือ วิทยาลัยชุมชน
 ภาคใต้ หรือวิทยาลัยชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น การรวมตัวกันเป็นระบบ
 วิทยาลัยชุมชนก็จะทำให้สถาบันเหล่านี้ทำหน้าที่ในการผลิตกำลังคนระดับวิชาชีพสูง ตอบ
 สนองความต้องการของชุมชน สามารถที่จะจัดหลักสูตรการศึกษาที่จะช่วยให้ผู้ที่เรียนใน
 ระบบ วิทยาลัยชุมชน สามารถย้ายโอนเทียบเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย ที่ตั้งอยู่ในภาคต่าง ๆ
 เหล่านี้ได้ด้วย และนอกจากนั้นก็ยังจะเป็นสถาบันที่ให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนอย่าง
 กว้างขวางด้วย ในระบบเช่นนี้มหาวิทยาลัยที่อยู่ในภูมิภาคก็จะทำหน้าที่ประหนึ่งมหาวิทยาลัย
 พี่เลี้ยง เพื่อที่จะมีการประสานงานการศึกษา กับระบบวิทยาลัยชุมชนที่อยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ
 ถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะทำให้ระบบอุดมศึกษามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือมีเอกภาพ
 ของระบบและเป็นแหล่งวิทยาการของชุมชนอย่างแท้จริง การอุดมศึกษาก็จะเป็นระบบที่
 มีการประสานสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษาระดับนี้อย่างใกล้ชิด และสามารถดำเนินการ
 ได้อย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุดตามนโยบายแห่งอุดมการด้านอุดมศึกษา ⁴

⁴ รายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิรูปอุดมศึกษา ปรากฏในรายงานของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการ
 ปฏิรูปการศึกษา *การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม* (โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบมกราคม 2518) หน้า 192—213.